

**Naš reporter Branko Šuljić prije 25 godina
svjedočio povijesnom događaju kod Lošinja**

Kad je Apoksiomen izronio, ushićenje je bilo veliko, otvarao se šampanjac...

Na jučerašnji dan, 27. travnja 1999. godine, iz lošinjskog podmorja na površinu »izronio« je I Buđenje nakon dva tis'

Uzbudljiv je bio taj dan na radnom ronilačkom brodu. Napeto iščekivanje, a stječemo dojam da se ništa ne događa. Vrijeme je sporo prolazilo... Na dubini od 45 metara izmjenjivale su se ekipe ronilaca, a na brodu neizvjesnost je rasla. I konačno, pokreće se dizalica... Sad će izroniti! Izvlačenju nikad kraja. U dubokom plavetnilu nešto se nazire i - izronio je, vidimo ga...

Branko ŠULJIĆ

Jedinstven je doživljaj podmorja, prilikom svakog ronjenja drugačiji i neponovljiv, čak i kad se roni na istoj lokaciji. Teško je to predočiti nekome tko nikad nije zaronio, makar na dah pet, šest... deset metara. Poseban je to osjećaj kad se more sklopi nad glavom, kad se uđe u novu, nepoznatu, pomalo i stranu sredinu. Svako ronjenje otkrivanje je i upoznavanje nečeg novog, novo zadovoljstvo i užitak. Spuštanje u plave dubine uvijek nam može prirediti kakvo iznenađenje. U vremenu današnjem tim veće, budući da sve više ljudi želi roniti, spuštati se u podmorje, otkrivati njegove tajne. I redovito ih nalaze, a posredstvom medija često tome svjedočimo.

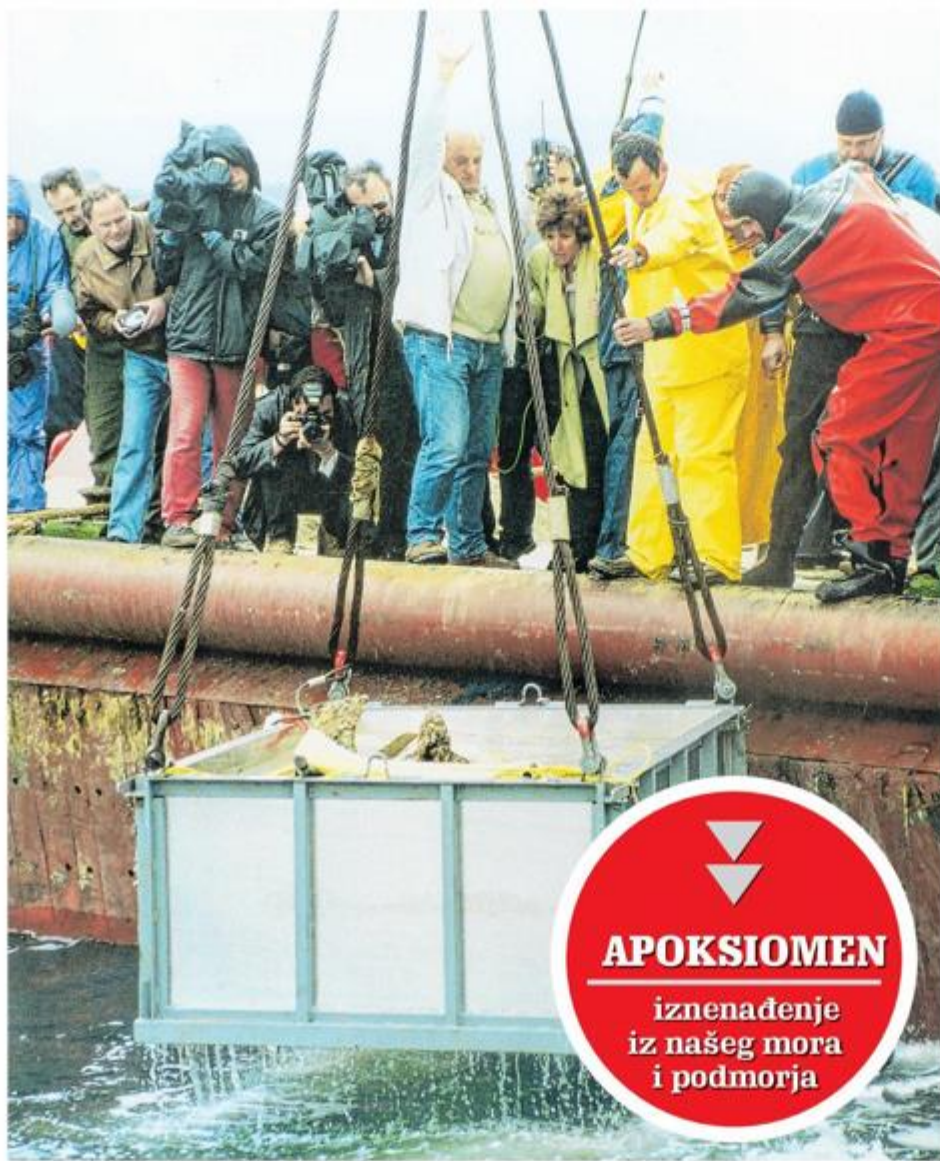
U današnjoj priči vraćamo se jednom takvom otkriću, iznenađenju iz podmorja danas već nešto starijeg datuma. Iznenađenju svjetskih razmjera. Senzaciji iz našeg mora i podmorja. Prije 25 godina »izronilo« je iz lošinjskog podmorja. Na jučerašnji dan, 27. travnja 1999. O tom otkriću danas svi sve znamo! Nevažno jesmo li ga ikada izravno vidjeli, ili samo na televizijskom zaslonu, odnosno na kojoj medijskoj fotografiji. Da, to je lošinjski Apoksiomen! Tko nije čuo za njega?

Dugo je, i predugo ležao na morskome dnu, u svijetu tišine, od nikoga uznemiravan. Trajalo je tako 2.000 godina, ako ne i duže. I onda su ljudi na njega nabasali. Slučajno, ali je otkriven! Zanimljivo je i to da se nikada nije saznalo precizno vrijeme otkrića. I neće! Ali je dobro, i zauvijek, znano kada je izronio. Datum je, eto, postao jubilani. Vrijediga obilježiti. Četvrt stoljeća već je na površini, na kopnu.

Jednom za radnog vijeka

Prošlo je 25 godina, a mnoge detalje pamtim kao da se događalo proteklih dana. Nazočio sam njegovu »izronjavanju«, čitav dan proveo na brodu, među ronionicima i ostalim osobljem uključeni u složenu operaciju dizanja Apoksiomena. Tada smo ga pisali s malim »a« – apoksiomen. Tek nakon stanovita vremena dobio je vlastito ime – Apoksiomen. Kako je to bila strogo čuvana tajna, do pretposljednog dana.

U poslijepodnevni satima nazvao me prijatelj iz Malog Lošinja. Neću ga imenovati, kao ni mnoge koje sam toga dana susreo na matičnom brodu i na moru, skojima sam razgovarao, jer za većinu bih morao dodati – pokojni. Godine su učinile svoje. Neka plove morem tišine i vječne bonace, jer svi su oni bili ljudi od mora. Spomenuti telefonski poziv nisam smatrao posebnim, s tim sam čovjekom često komunicirao. Ispalo je, međutim, da takav

Povijesni trenutak vađenja Apoksiomena iz mora

poziv novinar dobije jednom za radnog vijeka. Ne u onih zakonom propisanih 40 godina radnog staža, nego u više od pet desetljeća bavljenja novinarstvom. Uvijek smirena i odnjerena glasa taj je lošinjski prijatelj govorio o »senzacionalnom pronalasku vrijedne antičke statue u lošinjskom podmorju, o čemu proteklih dana bruji čitav otok. Priprema se njegovo izvlačenje, buđi spreman, ja ću te nazvati«. Još je dodao da je »lošinjski akvatorij pun policije i specijalaca«, da čuvaju vrijedno nalazište. Otkrio mi je i preciznu lokaciju, uz napomenu da »ništa ne pišem u novinama,

jer je to strogo čuvana tajna«. Jasno, za novinare ne postoje takve tajne, vijest je napisana i objavljena, i to na naslovnici novine. Jedino nisam otkrio lokaciju, već spomenuo širi geografski pojam.

Odmah sam krenuo »u akciju«. Nazivao sam redom prijatelje ronioce, a imam ih mnogo, pokušavao dobiti dodatne informacije. Jedan od njih dao je potvrđen odgovor, rekao da je sudjelovao u pripremnim aktivnostima, ali se morao ranije vratiti zbog obveza na poslu. Iste večeri u redakciju je pristigla i službena obavijest iz resornog ministarstva: »Kod otočića Orjule u lošinjskom

akvatoriju sutra se iz mora vadi antička skulptura.« Sve je dogovoreno kroz nekoliko minuta, uključujući i prijevoz na udaljenom morskome lokaciju. Sljedećeg jutra u Brestovi ukrcavamo se na prvi trajekt. Brzo, koliko brzo se može putovati na otok, pa još dalje do nenaseljenog otočića, našli smo se na palubi broda »Zvonko«, velikog radnog broda za podvodne radove. Usidren je bio blizu sjevernog rta otočića Vele Orjule.

Neslućena grandioznost

Uzbudljiv je bio taj dan na radnom ronilačkom brodu. Napeto iščekivanje, a stječemo dojam da se ništa ne događa.

Apoksiomenova soba

Otprilike četiri, možda i pet godina nakon dizanja Apoksiomena u jednom lošinjskom uredu pokazana mi je fotografija rekonstruirane glave Apoksiomena. Nisam mogao vjerovati! Bila je prelijepa, nikako to nije ona ista, sva obrasla glava što sam je gledao na brodu tog travnja poslijepodneva, na pola metra ispred sebe.

Koju godinu kasnije u muzeju, ispred mene ukazao se Apoksiomen u svojoj veličini i blještavilu. Uspravan, u zamahu, a ne onako jadan položen na šljunak, obrastao i oštećen, teško odvojen od kamena s kojim je srastao kroz tisuće godina. U Malom Lošinja, na samoj obali ureden mu je adekvatni dom. Upravo na razini kakvu zaslužuje spomenik kulture svjetskih razmjera. Na dostojan način prezentiran je međunarodnim kulturnim krugovima i tisućama posjetitelja. Malološinjski muzej uistinu djeluje impresivno, od ulaza do središnje, ujedno najmanje, prostorije kojom dominira velebna i lijepa statua – naš Apoksiomen.

Palača Kvamer, kako je ranije nazivan taj objekt u malolo-

Apoksiomen u svom domu u muzeju u Malom Lošinja

šinjskoj luci, iz temelja je promijenila unutarnji izgled. Neki povjesničari i arheolozi njime nisu zadovoljni jer, prema njihovom mišljenju, previše je modernistički za antičku statuu. Ali, o pojedinačnim afinitetima i ukusima ne vrijedi raspravljati. Muzej bez puno eksponata i suviše opreme, upravo iz razloga da Apoksiomen dođe do maksimalnog izražaja, da ostali sadržaji ne odvlače pažnju. Uostalom, njemu je posvećen čitav muzej. Prostor u kojemu je smještena sama statua nazvan je Apoksiomenova soba. Nije velika, malo ljudi može u njoj istodobno boraviti, a nudi cjelovit i snažan doživljaj remek-djela antičke umjetnosti.

brončani antički kip, a naš reporter svjedočio je tom senzacionalnom događaju

Učeljeća u svijetu tišine

Što je smjerao nalaznik?

Apoksiomen je otkriven slučajno. Belgijac Rene Wouters, ronilac amater, osoba je kojoj se posrećilo ono o čemu maštaju milijuni ljudi, nadasve zaljubljenici u prošlost i otkrivanje njenih tragova te mnogi avaturisti. Ronio je u akvatoriju Velih Orjula, snimao podmorje i – odjednom spoznao da se rukom drži za ljudsko koljeno.

Nakon prvog šoka i detaljnijeg zagledavanja, shvatio je na što je nabasao. Belgijskog ronioca mnogi su slavili, bili skloni uzdignuti ga na pijedestal heroja, dodijeljeno mu je čak i odlikovanje hrvatskog predsjednika. Za sva vremena, međutim, bez odgovora je ostalo pitanje: zašto su protekle dvije godine, neki govore i tri, od nalaza do prijave hrvatskim vlastima? Rene Wouters ponio ga je sa sobom u grob. Znano je samo da se u izvlačenje krenulo iznenada i brzo, odluka je donesena »preko noći«, a grupa iskusnih ronilaca sve je pripreme obavila kroz nekoliko dana. Od saznanja za antičku statuu na morskome dnu kod Orjula do dizanja, jake policijske snage danonoćno su držale pod nadzorom širi akvatorij.

Dok se čekalo »izronjavanje« statue na brodu sam čuo verziju što mi se čini vjerodostojnom. Jasno, potvrdu nikada nisam dobio. Pričalo se tada, da je belgijski ronilac namjeravao dobro unovčiti svoje otkriće. Navodno, stupio je u kontakt s nekim velikim svjetskim muzejima, dogovarao cijenu da im proda nalaz na dnu mora. Spominjalo se iznose od milijun-dva dolara. Govorilo se, također, da je često dolazio na Lošinj i ronio, pa su zaključili da je provjeravao stanje svog nalaza, vjerujući i vlasništva. Bio je i za Uskrs te godine, te nakon ronjenja i spoznaje da je sigurno, popio jedno pivo previše. Pa je sve ispričao svojem stanodavcu. Ovaj nije previše razmišljao, već se sljedećeg jutra zaputio na pravu adresu – u policiju!

Prilikom dizanja Apoksiomena Rene Wouters bio je nazočan čitavo vrijeme, upoznao sam ga na brodu. Ne znam je li ronio, ali je bio u ronilačkom odijelu. Uglavnom, vrtio se po brodu, nije iskazivao neko oduševljenje u trenucima kada su svi bili ushićeni.

Vrijeme je sporo prolazilo... Dizanje skulpture privuklo je na stožerni brod manju grupu znatizeljnika i puno više službenih osoba. Na dubini od 45 metara izmjenjivali su se ekipe ronilaca, a na brodu neizvjesnost je rasla. S pomoćnog broda na ekranu sam povremeno gledao što rade ronionci dolje, na dnu. Jedan je nosio kameru na glavi, a imali su i tonsku komunikaciju. Slika nije bila naročita, more na dnu dosta se zamutilo, nazirala se tek nekakva nepomična silueta i pokreti ronilaca. Ništa impresivno...

I konačno, došao je trenutak što smo ga svi nestrpljivo čekali. Pokreće se dizalica... Sad će izroniti! Izvlačenju nikad kraja. Vitlo se proklete sporo vrti, stječe se dojam da je sajla duga više od stotinu metara. Svi nagnuti preko krme zurimo u duboko plavetnilo. Nešto se nazire, pa još malo i - izronio je, vidimo ga... Polako, oprezno, sarkofag izrađen posebno za njega spušta se na pripremljeno postolje. Na trenutak, na brodu je zavladao muk, pa slijedi spontani pljesak. Odjekuju pucnji, otvaraju se boce pjenušca. Ushićenje je veliko!

U trenutku kada se našao pred nama na brodskoj palubi ni približno nismo mogli spoznati njegovu grandioznost i umjetničku vrijednost. Ležao je na sljunku u velikom metalnom kasunu od inoxa.

Obrastao i pomalo nagrižen, odlomljene glave. Vidljiva je, međutim, bila njegova statura. Arheolozi i povjesničari »malicu mjestu« davali su nam objašnjenja. Sat povijesti na brodu, na otvorenom moru.

Najprije desalinizacija

Sunce se ozbiljno nagnulo prema zalazu, počeo je razlaz, diže se brodsko sidro. Apoksiomen će, a tada još nije tako nazivan, prenočiti u Malom Lošnju, u prostorijama Centra za obuku specijalne policije. A, dalje...? Objašnjenje mi daje stručno najmjerodavnija osoba – prof. dr. Miljenko Domijan, naš vodeći konzervator. Brzo smo se našli na istoj valnoj dužini, među otočanima u trenu prostruji poseban fluid. »Najprije će se obaviti desalinizacija«, pantim njegove riječi. Nije to temeljito ispiranje slatkom vodom, kako sam laički pomislio, nego dugotrajni proces što će s izmjenom vode potrajati oko dvije godine. Potom slijedi restauracija, ona će još duže trajati. Sve što se dalje događalo javnosti je uglavnom poznato, nekima više, drugima manje, kao i o svemu.

Ubrzo ga je struka identificirala, rekla da se radi o apoksiomenu, a to je antički atleta koji nakon natjecanja čisti tijelo. Malo potom dobiva vlastito ime, postaje Apoksiomen! Za sva vremena. Kroz godine

Na dnu mora ležao je oko 2.000 godina

Kip na morskome dnu prije operacije vađenja

Rad detektorom velikog dometa

Apoksiomen nakon restauracije

Samo totalni amater

Zapamtio sam riječi iskusnog lošinskog ronioca profesionalca, koji je sudjelovao u akciji dizanja Apoksiomena, a odnosile su se baš na belgijskog ronioca. – Nešto ovako veliko na ovoj lokaciji mogao je naći samo totalni amater poput njega. Nitko pravi ne bi ovdje zaronio, dno je nezanimljivo, potpuno bezlično, ribe nema, ne znam što bi netko mogao tražiti? I onda on zaroni i pogledaj što mu se posrećilo. Po nama bi zauvijek ostao ovdje!

i decidanog odgovora nema, nemoguće ga je i dati. Iznose se samo razne pretpostavke. Neki povjesničari smatraju da su ga Rimljani prevozili iz Grčke prema nekom od sjeverno-jadranskih gradova, da ga je vjerojatno kupio neki bogati patricij za ukrašavanje svoje vile ili ljetnikovca. U toku plovidbe, vjerojatno, došlo je do brodoloma, možda ih je zahvatilo nevrijeme... Apoksiomen je dospio na morskome dno i ostavljen nama Hrvatima u trajno nasljeđe.

Nešto dalje od mjesta pronalaska otkriveni su određeni tragovi što bi mogli ukazivati na brodolom iz antičkih vremena. O tome je nedavno u časopisu Pomorac pisao Dubravko Balenović, istaknuti podvodni ribolovac i ronilac, bez sumnje jedan od najboljih poznavatelja lošinskog podmorja. Njegovo je razmišljanje potpuno suprotno. Citiram dio teksta naslovljenog: »Kamo je plovio Apoksiomen?« U njemu, između ostaloga, stoji: »Jednostavno je nemoguće

Duplerica posvećena povijesnom vađenju kipa u Novom listu

njegova proučavanja i obnove mnogo se saznalo o Apoksiomenu, temeljito je upoznat. Postao je dio svjetske kulturne baštine. Prije trajnog smještaja u vlastiti malološinski muzej, obnovljenog su izravno upoznali u nekoliko vodećih svjetskih kulturnih središta, u Firenci, Parizu, Londonu, Los Angelesu, također u Zagrebu. Sama restauracija dugo je trajala. Izravno i posredno na njoj su bili angažirani vodeći svjetski konzervatori. Radilo se polako i, uglavnom, ručno. Dostignuća suvremene tehnike i tehnologije malo su korištena, na osjetljivom tijelu starom više od dvije tisuće godina, mogla bi više odmoći nego pomoći. Ne treba zato čuditi što je trajala sedam godina.

Specijalna snimanja što su

ih obavili znanstvenici, analiza materijala od kojega je lijevan, te usporedbe sa sličnim djelima, odredile su podrijetlo lošinskog Apoksiomena. Statua je grčka, nedvojbeno je utvrđeno. Nastala je u drugom ili prvom stoljeću prije Krista, u krugu oko velikog kipara Lizipa. Lijevan je prema izvornom djelu iz četvrtog stoljeća prije Krista. Miljenko Domijan jednom je rekao da predstavlja »mladića od 18 godina, toliko lijepog da izaziva divljenje širom svijeta«.

Kamo je plovio

Prošlo je 25 godina, a mnogi se i danas vraćaju pitanju: kako je takvo djelo dospjelo u hrvatski Jadran, u lošinski akvatorij blizu nenaseljenog otočića Vele Orjule? Valjanog

da se brod koji plovi izravno iz Dalmacije u Istru, bilo vrijeme lijepo ili ružno, nade na mjestu gdje je na dubini od 45 metara pronađen Apoksiomen. Riskirati obilazak hridi Školjić i onda ploveći kontra vjetrova i domoći se bonace uz obalu Orjula (i to do sjeverne punte) nemoguće je zamisliti. Ali ako pretpostavimo da je brod plovio kroz Osorski kanal, ili baš iz Osora prema jugu u Dalmaciju, onda priča ima smisao. Krenuvši iz Osora, koji je u to doba bio razvijen i bogat grad, trgovite i plovni put, velika, oko 30 metara duga onerarij s teretom od preko tisuću amfora punih creskog ulja i s velikom i teškom statuu na palubi kreće kroz Lošinski kanal u zavjetri- ni jugozapadne obale Cresa. Dobro znamo da nije nemoguće da je naš brod kizašavši iz zavjetrine Punte Križa naišao na jaku buru opasnu za »do razme« nakrcani brod. Prva sigurna zavjetrina za opterećeni veliki brod su Vele Orjule. No niski reljef Orjula brod štiti od valova, ali ne i od olujnog vjetrova. Dva olovna sidra počinjaju »orati«, a brod počinje pomalo krcati more. Zapovjednik broda odlučuje brončani kip koji opterećuje brod baciti u more, posjeći sidrene konope i pokušati naći spas u zavjetri- ni Ilovičkog kanala. No brod i dalje krca more i na samom ulazu u sigurnu luku Ilovička brod tone.

Svoj »izmišljeni scenarij« Dubravko Balenović potkrepljuje podatkom da su u siječnju 1962. godine on, njegov brat Vlado i Antonio Corsano, danas obojica pokojni, na ulazu u Ilovički kanal pronašli ostatke rimskog broda s teretom od preko tisuću amfora. Piše nadalje da se »službenim arheolozima« takav scenarij ne sviđa, ali da i novija hidroarheološka istraživanja vode prema takvu zaključku.